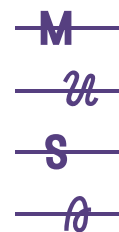

Muziek

Florence

La Fonte Musica:

Francesca Cassinari, Alena Dantcheva - sopraan
Benedict Hymas, Gianluca Ferrarini, Roberto Rilievi - tenor
Efix Puleo, Teodoro Baù - vedel
Ermes Giussani, Claire McIntyre - sacqueboute
Michele Pasotti - luit en muzikale leiding

Zondag 21 september

15.30 – 16.30 uur

Kapel Zusters inder de Bogen

Programma

Rimini en Bologna (1421–1428)

- Vasilissa ergo gaude – Guillaume Dufay (1397 - 1474)
- Benedicamus Domino (instrumentaal) – Anoniem (Codex Faenza 117)
- Apostolo glorioso – Guillaume Dufay

Rome (1428–1433)

- Vergene bella – Guillaume Dufay
- Con lagreme (instrumentaal) – Anoniem (Buxheimer Orgelbuch)
- Anima mea liquefacta est – Guillaume Dufay
- Constantia (instrumentaal) – Anoniem (Codex Faenza 117)
- Gaude Virgo, mater Christi – Guillaume Dufay

Florence (1435–1437)

- Salve flos tuscae gentis – Guillaume Dufay
- Chançoneta tedescha (instrumentaal) – Anoniem (Codex Faenza 117)
- Imperatrix angelorum – Guillaume Dufay
- Ave maris stella (instrumentaal) – Anoniem (Codex Faenza 117)
- Nuper almos rose flores – Guillaume Dufay
- Nuper rosarum flores – Guillaume Dufay

Constantinopel (1453)

- Ο Θεός ἡλθοσαν ἐθνη (MS Ivron 1120) - Manuel Chrysaphes (ca. 1440–1463)
- Lamentatio Sanctae Matris Ecclesiae Constantinopolitanae (O très piteulx / Omnes amici eius) - Guillaume Dufay

Men weet dat het polyfone motet *Nuper rosarum flores*, en de minder bekende eenstemmige sequentia *Nuper almos rose flores*, door Guillaume Dufay werden gecomponeerd in Florence ter gelegenheid van de inwijding, op 25 mei (feest van de Annuntiatie, dus negen maanden voor Kerstmis) 1436, van de beroemde nieuwe koepel in de kathedraal Santa Maria del Fiore, ontworpen door Filippo Brunelleschi. Dat gebouw werd een van de iconen van een nieuwe stijl, een nieuw tijdperk zelfs, dat we renaissance noemen.

Maar in een andere culturele context (vermoedelijk aan het hof van Savoye) en twintig jaar later, componeerde Dufay ook het indrukwekkende motet *O très piteulx / Omnes amici eius*, klaagzang over de teloorgang van een andere koepel - de Hagia Sophia in Constantinopel, in Turkse handen gevallen en moskee geworden; zoals recentelijk weer gebeurde na bijna een eeuw secularisatie. Dit markeerde tevens het definitieve einde van het Romeinse Rijk, een zeer lange periode.

Italië aan het begin van de vijftiende eeuw was zonder twijfel *the place to be* om getuige te zijn van de geboorte van de renaissance. In de omgeving van sleutelfiguren als Leon Battista Alberti, Brunelleschi, Donatello en Masaccio, componeerde Guillaume Dufay in de jaren 1420-'30 in Italië enkele van zijn meest sublieme werken. In Florence, omringd door kunstenaars en intellectuelen van dat kaliber, werd hij met het hoogste respect behandeld door zijn mecenas Cosimo de' Medici, die hem beschreef als "het grootste sieraad van onze tijd".

Van architectonische proporties weerspiegeld in motetten, tot de nieuwe kristalheldere 'eenvoud' van sommige chansons (ook op Italiaanse teksten), en de vollere, meer 'harmonische' en imitatieve schrijfwijze, introduceert Dufay een nieuwe stijl die uiteindelijk tot volle wasdom zal komen tegen het einde van de eeuw.

Ons programma volgt Dufay's omzwervingen door Italië, en eindigt met zijn klaagzang over de val van Constantinopel, gespiegeld in een andere lamentatie die we ook zullen uitvoeren.

Eerste tijd en plaats is Rimini, aan het hof van de Malatesta's, kort na het Concilie van Konstanz, dat Jan Hus verbrandde, maar waar de jonge zanger-componist zijn toekomstige beschermheer Carlo Malatesta ontmoette.

De eerste dateerbare compositie is het motet *Vasilissa ergo gaude*, geschreven ter ere van Cleofe Malatesta bij haar huwelijk in 1421 met Theodoros II Palaiologos, broer van de twee laatste Romeinse (Byzantijnse) keizers. Dit is het eerste motet van Dufay dat we kennen. Geïnspireerd door de illustere Italiaanse traditie van feestmotetten, via Johannes Ciconia uit de Lage landen, en het begin van een reeks composities die deze vorm nog zullen perfectioneren.

125 km landinwaarts ligt Bologna, waar Dufay aan het hof verbleef van 1426 tot '28. Het tweede motet, *Apostolo glorioso*, stamt uit die tijd en werd geschreven voor de herinwijding van een kerk voor Sint Andreas in Patras in Morea (de Peloponnesos), waar Theodoros despoot was. Bisschop van het Latijnse diocees aldaar: Cleofe's broer Pandolfo Malatesta.

Vanaf april 1429 behoorde Dufay tot de pauselijke kapel in Rome, en hij verbleef daar tot juli 1433. In die periode componeerde hij enkele van zijn mooiste en meest betekenisvolle motetten: *Gaude virgo, mater Christi*, *Anima mea liquefacta est* en *Vergene bella* zijn vrijwel zeker in Italië geschreven, hoewel de precieze plaats en datum niet vaststaan; late jaren 1420 zijn een geloofwaardige inschatting.

Na werkperiodes buiten Italië keerde Dufay in juli 1435 terug naar de pauselijke kapel, die inmiddels was verhuisd naar Florence. Voor deze stad - vaak als wieg van de renaissance bestempeld - schreef hij een van de waarlijk grootse meesterstukken uit de westerse muziek.

Zijn werk maakt onderdeel uit van het culturele landschap dat we allemaal associëren met grote kunstenaars die nieuwe visies vormgaven. Wetenschap en kunst gaan een verbond aan in de nieuwe perspectiefleer en de wonderbaarlijke architectuur van Brunelleschi's koepel.

Imperatrix angelorum (gebaseerd op *Mirandas parit*, waarin wordt gezegd dat Maria de mooiste is onder de Florentijnse meisjes) en *Salve flos tusce gentis* zijn

hommages aan Maria, het Florentijnse volk en de stad zelf. *Nuper rosarum flores* is zoals gezegd speciaal voor het gebouw geconcipieerd en erdoor geïnspireerd.

Twintig jaar later is het tijd voor een lamentatie over de val van de Hagia Sophia. We plaatsen Dufay's twee "koepel-motetten" - Florence en Constantinopel - tegenover elkaar, met ertussen een klaagzang van de Byzantijnse componist Manuel Chrysaphes, *lampadarios* (d.w.z. tweede cantor, van het linker koor) in de Hagia Sophia, gebaseerd op Psalm 78 (Latijns 79): 'Ο θεός ἤλθοσαν ἔθνη, gecomponeerd na de val van Constantinopel: "God, de heidenen zijn in uw erfdeel gedrongen, hebben uw heilige tempel ontwijd, en Jerusalem tot een puinhoop gemaakt". Chrysaphes was een van de vooraanstaande musici, uitvoerend en theoretisch, van de Griekse vijftiende eeuw. Als Byzantijns gezang, monodisch dus, of hooguit boven een grondtoon, is het ver verwijderd van Dufay's polyfone klaagzang aan de andere kant van de Adriatische Zee. Juist daarom brengen wij ze dicht bij elkaar.

Twee zeer verschillende opvattingen van muziek, die de teloorgang van een heiligdom en de constructie van een ander markeren; het einde van een tijdperk, terwijl een nieuw zich aankondigt.

Toelichting door Michele Pasotti

Bewerking & vertaling Sylvester Beelaert

Teksten

Vasilissa ergo gaude

Vasilissa ergo gaude
Quia es digna omni laude,
Cleophe, clara gestis
A tuis de Malatestis,
In Italia principibus
Magnis et nobilibus

Ex tuo viro clarior,
Quia cunctis est nobilior:
Romeorum est despotus,
Quem colit mundus totus;
In porphyro est genitus,
A deo missus coelitus.

Juvenili aetate pollens
Et formositate volens,
Multum genio fecunda
Et utraque lingua facunda
Ac clarior es virtutibus
Prae aliis his omnibus.

Tenor:
Concupivit rex decorum tuum.

Keizerin, verheug u,
want alle lof zijt gij waard,
Cleofe, roemrijk door de daden
van uw Malatesta's,
in Italië, onder de prinsen,
groot en edel.

Glorieuzer nog door uw echtgenoot
want hij is nobeler dan allen;
despoot der Grieken,
door de hele wereld vereerd;
in purper geboren,
door God uit de hemel gezonden.

Sterk in uw jeugd,
wilskrachtig in uw schoonheid,
vruchtbaar in uw gedachten,
in beide talen welbespraakt,
en door uw deugden glorieuzer nog
dan al die anderen.

Tenor:
De koning begeerde uw schoonheid.
(Ps. 44:11)

Apostolo glorioso / Cum tua doctrina

Triplum:

Apostolo glorioso, da Dio electo
A evangelegiare al populo greco
La sua incarnacion, che v'era ceco,
Et cusi festi senza alcun suspecto
Che qui portasti in croce in su lo olivo
E eligisti Patrasso per tuo lecto,
Et per sepulcro questo sancto speco:
Prego te, preghi me retrove teco,
Si che rempetraglie gracia si forte
Per li tuoi merci, nel devin conspecto.

Motetus:

Cum tua doctrina convertisti a Cristo
Tuto el paese, et cum la passione et morte
Che qui portasti in croce in su lo olivo.
Mo é prolasso in errore et facto tristo,
Si che rempetraglie gracia si forte
Che recognoscano Dio vero et vivo.

Tenor

Andreas Christi famulus.

Vergene bella

Vergene bella, che di sol vestita
Coronata di stelle, al sommo sole
Piacesti sí, che 'n te Sua luce ascose
Amor mi spinge a dir di te parole;
Ma non so 'ncominciar senza tu' aita
E di Colui ch'amando in te si pose:
Invoco lei che ben sempre rispose
Chi la chiamò con fede
Vergine, s'a mercede
Miseria estrema de l'umane cose
Già mai ti volse, al mio prego t'inchina;
Soccorri a la mia guerra.

Francesco Petrarca, Rima 366:1

Triplum:

Eerbiedwaardige apostel, door God gekozen
om het Griekse volk te evangeliseren...

Motetus:

Met uw onderricht hebt ge het hele land tot Christus
bekeerd...

Tenor:

Andreas dienaar van Christus.

Schone maagd die gekleed in zon,
bekroond met sterren, de hoogste zon
zo behaagde dat Hij in u zijn licht heeft verborgen.
Mijn liefde dwingt mij woorden over u te spreken;
maar hoe beginnen zonder hulp van u,
en van Hem die uit liefde in u is neergedaald.
Ik roep u aan, gij die steeds hebt beantwoord
wie u in vertrouwen riep.
Maagd, indien mededogen
voor uiterste menselijke nood
u niet heeft doen wijzigen, buig dan voor mijn gebed,
en steun mij in mijn strijd.

Anima mea liquefacta est

Anima mea liquefacta est ut dilectus locutus est.

Quaesivi et non inveni illum; vocavi et non respondit mihi.

Invenerunt me custodes civitatis, percusserunt me et vulneraverunt me.

Tulerunt pallium meum custodes murorum.

Filiae Hierusalem, nuntiate dilecto quia amore langueo.

Mijn ziel smolt toen de beminde sprak.

Ik zocht maar vond hem niet; ik riep maar hij gaf mij geen antwoord.

De wachters van de stad vonden mij, sloegen en verwondden mij.

Mijn mantel namen ze af, de wachters der muren.

Dochters van Jerusalem, meldt mijn beminde dat ik krank ben van liefde.

(Hooglied 5)

Gaude virgo, mater Christi

Gaude virgo, mater Christi,
Quae per aurem concepisti,
Gabriele nuntio.

Verheug u, maagd, moeder van Christus,
die door uw oor ontvangen heeft
met Gabriël als boodschapper.

Gaude, quia Deo plena
Peperisti sine poena,
Cum pudoris lilio.

Verheug u omdat gij vol van God,
gebaard hebt zonder pijn
met der kuisheid lelie.

Gaude, quia tui nati
Quem dolebas mortem pati,
Fulget resurrectio.

Verheug u omdat uw zoon
die gij smartelijk de dood hebt zien lijden,
nu stralend verrijst.

Gaude Christo ascendente,
Et in coelum te vidente,
Motu fertur proprio.

Verheug u over Christus die opstijgt
en voor uw ogen
op eigen kracht ten hemel vaart.

Gaude quae post ipsum scandis,
Et est honor tibi grandis,
In caeli palatio.

Verheug u, gij die na hem op zult stijgen,
en voor wie grote eerbied is
in het hemelspaleis.

Ubi fructus ventris tui,
Nobis detur per te frui,
In perenni gaudio.

Waar de vrucht van uw schoot
door u aan ons gegeven moge worden
in eeuwige vreugde.

Salve flos tusce gentis

Triplum:

Salve flos tusce gentis, Florencia, salve,
o salve italici gloria magna soli,
salve que doctos felix tot mater alumnos
tot generas magno consilio atque side,
que tot prestantes mira integritudine,
que tot prestantes generas religione viros.
Salve cui debet quodcunque est artis honeste,
ingenii quicquid, quicquid et eloquii est.
Salve que fama totum diffusa per orbem
et vehis et natos mittis ad astra tuos,
Nunc cecini et grate voces placuere canore
premia mercedes nec periere simul;
fessus ego haud cantu, vox est de fessa
canendo,
sed tu carminibus vive cananda meis.

Motetus:

Vos nunc etrusce iubar, salvete puelle,
sic sedet hoc animo nec sine amore moror;
stant foribus nimphis similes, stant naiades
utque aut amozonides aut procaces,
Venus servet in amplexus atque oscula dulcia,
Quisque si semel has viderit, captus amore
cadet.
Ite, dee mundi, vester per secula cuncta
Guillermus cecini, natus est ipse Fay.

Tenor:

Viri mendaces.

*

*Dit motet is gecomponeerd naar aanleiding
van de inwijding van Santa Maria del Fiore,
gebaseerd op de proporties ervan.*

*De bovenstem bezingt de Florentijnse
(Toscaanse) mannen; de op een na hoogste
de ("Etruskische") vrouwen, en op het einde
noemt Dufay zichzelf als de zanger.*

*De tenor zingt vier keer een Gregoriaans
fragment - "Leugenachtige mannen"- mogelijk
verwijzend naar hen die Cosimo de' Medici
tijdelijk uit Florence hadden verbannen.*

Imperatrix angelorum

Imperatrix angelorum,
consolatrix orphanorum,
audi nos Maria.

Ave spes et salus infirmorum,
sublevatrix oppressorum,
audi nos, Maria.

Tibi virgo decantantes,
tuas laudes concrepantes,
audi nos, Maria.

In sublimi sedes throno,
propulsata precum sono,
audi nos, Maria.

Quae ut mater veneraris
obtinendo quod precaris,
audi nos, virgo Maria.

Praelecta sola soli,
nos commenda tue proli,
o Maria

Keizerin der engelen,
troosteres der wezen,
aanhoor ons, Maria.

Hoop en redding van de zieken,
verheffer van de onderdrukten,
aanhoor ons, Maria.

Ons die u, maagd, bezingen,
en uw lof doen weerklinken,
aanhoor, Maria.

Op de hoogste troon zit gij,
gestuwd door de klank van ons gebed,
aanhoor ons, Maria.

Gij die als moeder wordt vereerd,
en bekomt wat u wordt afgesmeekt,
aanhoor ons, Maria.

Gij als enige verkoren boven allen,
beveel ons aan bij uw kroost,
o Maria.

Nuper almos rose flores

Sed preces humilium.

Nuper almos rosae flores
Homo regens caeli fores
Tibi virgo virginum.

Onlangs schonk de man die de hemelspoorten
beheert overvloedige rozen aan u, maagd der
maagden.

Tibi stellae matutinae
Dat et edit Florentinae
Donum gemmis fulgidum.

(...)

Nunc et die qua te verbo
Complet Gabriel aeterno
Tibi templum dedicat.

Quis enarret quo tumultu
Quo tum corde quo tum vultu
Tibi quisque iubilat.

Cum pons vivis ligno structus
Apparatu miro fultus
Alte portat curiam.

Portat papam portat fratres
Et pastores et abbates the priests
Quasi throni gloriam.

Quis enarret quo tumultu
Quo tum corde quo tum vultu
Grandis aedes ungitur.

Non est orbi templum tale
Neque gaudium aequale
Ut in templo panditur.

Quis enarret quo tumultu
Quo tum corde quo tum vultu,
Virgo, tibi concinit.

Virgo, clerus laudes cantat,
Super angelos exaltat
Nempe caelum convenit.

Virgo mater, virgo pura,
Nam te nostri tenet cura
Pium nos ad filium.

Pium purga nos ad natum
Ne respectet iam reatum

Nuper rosarum flores

Nuper rosarum flores
Ex dono pontificis
Hieme licet horrida
Tibi, virgo coelica,
Pie et sancte deditum
Grandis templum machinae
Condecorarunt perpetim.

Hodie vicarius
Jesu Christi et Petri
Successor Eugenius
Hoc idem amplissimum
Sacris templum manibus
Sanctisque liquoribus
Consecrare dignatus est.

Igitur, alma parens
Nati tui et filia
Virgo decus virginum,
Tuus te Florentiae
Devotus orat populus,
Ut qui mente et corpore
Mundo quicquam exorarit

Oratione tua
Cruciatus et meritis
Tui secundum carnem
Nati Domini sui
Grata beneficia
Veniamque reatum
Accipere mereatur.

Tenor:
Terribilis est locus iste.

Onlangs hebben rozen
als gift van de paus,
en spijs de bittere winter,
deze groots gebouwde tempel versierd,
aan u, hemelskoningin,
vroom en heilig toegewijd.

(...)

Tenor:
Ontzagwekkend is deze plaats.
(Introitus van de mis voor Kerkwijding)

Ho Theós etlthosan ethni
(Psalm 78/79)

Ὁ θεός ἤλθοσαν ἔθνη εἰς τὴν κληρονομίαν
σου,
ἐμίαναν τὸν ναὸν τὸν ἅγιόν σου·

*

God, de volken zijn binnengedrongen in uw
erfdeel,
zij hebben uw heilige tempel bezoedeld.
(Psalm 78/79)

Lamentatio Sanctae Matris Ecclesiae
Constantinopolitanae

O tres piteulx de tout espoir fontaine
Pere du filz dont suis mere exploree
Plaindre me viens a ta court souveraine
De ta puissance et de nature humaine
Qui ont souffert telle durte villaine
Faire a mon filz, qui tant m'a hounoree.

Dont suis de bien et de joye separee
Sans que vivant veulle entendre mes plains.
A toy, seul Dieu, du forfait me complains
Du gref tourment et douloureux outrage
Que voy souffrir au plus bel des humains
Sans nul confort de tout humain lignage.

Tenor:
Omnes amici ejus spreverunt eam
Non est qui consoletur eam ex omnibus caris
eius

O zeer barmhartige, bron van alle hoop,
Vader van de zoon wiens wenende moeder ik ben,
bij uw soevereine gerechtshof kom ik mij beklagen
over uw macht en de menselijke natuur
die hebben toegestaan dat een zo wrede gruwel
mijn zoon werd aangedaan, hem die mij zoveel eer
bewees.

(...)

Tenor:
Al haar vrienden hebben haar verlaten,
en niemand is er om haar te troosten onder al haar
dierbaren.
(Klaagzangen van Jeremias 1:2)

Vertaling Sylvester Beelaert

la fonte musica is een Italiaans ensemble gespecialiseerd in oude muziek, opgericht in 2005 en geleid door luitist Michele Pasotti.

Op historische instrumenten spelen ze muziek van het Italiaanse Trecento tot het einde van de renaissance. Recentelijk werd met groot succes Claudio Monteverdi aan hun repertoire toegevoegd: de *Combattimento di Tancredi e Clorinda*, madrigalen, de Mariavespers en Orfeo.

Vandaag zijn ze voor de derde keer te gast in Musica Sacra Maastricht. Alpha Classics bracht vijf opnames van hen uit, waaronder het complete werk op 4 cd's van Antonio Zacara da Teramo.

Michele Pasotti is luitist, gespecialiseerd in basso continuo.

Hij studeerde bij Massimo Lonardi en volgde meesterkursussen van Hopkinson Smith en Paul O'Dette. Aan de Civica Scuola di Musica in Milaan studeerde hij theorie en contrapunt van de renaissance. Naast zijn muzikale opleiding behaalde hij een doctoraal theoretische filosofie met een dissertatie over Martin Heidegger.

Als dirigent is hij ook verbonden aan andere ensembles, zoals Capella Cracoviensis en Harmonia Cordis. Als luitist speelt hij regelmatig met Il Giardino Armonico, Les Musiciens du Louvre, het Balthasar-Neumann Ensemble, het Collegium Vocale Gent, en de Akademie für Alte Musik Berlin. Als solist (luit, theorbe, barokgitaar) reikt zijn repertoire van de middeleeuwen tot de late 18de eeuw. Zo nam hij een solo-album op met 17de-eeuwse muziek van Francesco Corbetta, bij het label Dynamic.

Sinds 2024 is Michele Pasotti docent historische tokkelinstrumenten in het Koninklijk Conservatorium Brussel.

Grafsteen van Guillaume Dufay, met zijn afbeelding en naam. Een uniek voorbeeld in de renaissance. Uit Cambrai, nu in het Palais des Beaux Arts van Lille (Rijssel)

Musica Sacra Maastricht is een coproductie van Stichting Musica Sacra en Theater aan het Vrijthof en wordt mede mogelijk gemaakt door

Gemeente Maastricht

provincie limburg

Festivalleiding, fondsenwerving en hoofdredactie Erwin Roebroeks **Programmacommissie** Harrie van den Elsen (voorzitter), Sylvester Beelaert, Frauke Bernds, Erwin Roebroeks, Tamar Tarenskeen en Saskia Törnqvist **Vormgeving** Stefan Habets **Marketing en publiciteit** Paola Möllering, Karlijn Pauw en Hetty van Dongen **Productie** Raf Meijers **UITbalie** Vicky Bruijn en Susan Meisen **Technische coördinatie** Judith Bruijnzeels en Frank Wijnands **Expositiebegeleiding** Peter Snellens Facilitair Nandi Nijsten **Financiën** Jos Spauwen **Festivalbeeld** Natalie Albus student Vormgeving | Visuele Communicatie aan Maastricht Institute of Arts, Zuyd Hogeschool **Directeur-bestuurder** Brigitte van Eck **Raad van Toezicht** Klaartje Peters (voorzitter), Barbara de Heer, John Monseweije, Nouran Serag, Ingeborg Stijnen en Jeroen Trienes.

